

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η οικονομική επιστήμη και η οικονομία

ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Μετά την ολοκλήρωση αυτού του κεφαλαίου θα είστε σε θέση να:

- 1 αντιληφθείτε ότι η οικονομική επιστήμη είναι η μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνίες λύνουν το πρόβλημα της σπανιότητας των πόρων
- 2 περιγράψετε τους τρόπους με τους οποίους κάθε κοινωνία αποφασίζει σχετικά με το τι, το πώς και για το ποιον θα παράγει
- 3 κατανοήσετε την έννοια του κόστους ευκαιρίας
- 4 αντιληφθείτε τη διαφορά μεταξύ θετικής και κανονιστικής οικονομικής
- 5 ορίσετε τη μικροοικονομική και τη μακροοικονομική

Η οικονομική επιστήμη μελετά τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνίες κάνουν επιλογές σε συνθήκες σπανιότητας. Δίνοντας έμφαση στο ρόλο της κοινωνίας, ο ορισμός μας τοποθετεί την **οικονομική επιστήμη** στις κοινωνικές επιστήμες, οι οποίες μελετούν και ερμηνεύουν την ανθρώπινη συμπεριφορά.

Σπανιότητα σημαίνει ότι έχουμε περιορισμένους πόρους για να παράγουμε όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που θα θέλαμε να έχουμε. Τα αγαθά είναι φυσικά εμπορεύματα, όπως το ατσάλι ή οι φράουλες. Οι υπηρεσίες είναι δραστηριότητες όπως το μασάζ ή οι ζωντανές συναυλίες, που τις καταναλώνουμε ή τις απολαμβάνουμε μόνο τη στιγμή που παράγονται.

Το κεντρικό οικονομικό πρόβλημα για μια κοινωνία είναι το πώς να συμβιβάσει τις ουσιαστικά απεριόριστες επιθυμίες των ατόμων για αγαθά και υπηρεσίες με τη **σπανιότητα των διαθέσιμων πόρων** (εργασίας, μηχανημάτων, γης, πρώτων υλών, χρόνου, δεξιοτήτων κ.λπ.) με τους οποίους μπορούν να παραχθούν τα ζητούμενα αγαθά και υπηρεσίες.

Εξαιτίας της σπανιότητας, δεν μπορούμε να έχουμε όλα όσα επιθυμούμε. Επιλέγοντας να δαπανήσουμε περισσότερους πόρους για την κατασκευή ενός πολεμικού πλοίου σημαίνει ότι θα έχουμε λιγότερους πόρους διαθέσιμους για να χτίσουμε σχολεία ή νοσοκομεία. Έτσι, η κοινωνία αντιμετωπίζει ένα **δίλημμα** κάθε φορά που κάνει μια επιλογή. Τα τρία βασικά (ή θεμελιώδη) ερωτήματα που αντιμετωπίζει κάθε κοινωνία είναι: *Τι* αγαθά και υπηρεσίες να παράγει, *πώς* να τα παράγει και *για ποιον* να τα παράγει. Απαντώντας στα ερωτήματα τι, πώς και για ποιον θα παραχθεί, η οικονομική εξηγεί με ποιο τρόπο κατανέμονται οι σπάνιοι πόροι μεταξύ ανταγωνιστικών χρήσεων. Προφανώς, αφού απαντηθούν οι παραπάνω βασικές ερωτήσεις -δίλημματα οι κοινωνίες πρέπει επίσης να αποφασίσουν σε *τι ποσότητες* θα παραχθεί κάθε αγαθό και υπηρεσία.

Σε πολλές κοινωνίες οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα είναι αποτέλεσμα ανεξάρτητων αποφάσεων πολλών διαφορετικών ατόμων και επιχειρήσεων. Τα άτομα αποφασίζουν αν και πόσο θέλουν να εργαστούν, τι αγαθά και υπηρεσίες να αγοράσουν και σε ποιες ποσότητες. Οι επιχειρήσεις αποφασίζουν τι αγαθά και υπηρεσίες να παράγουν, σε ποιες ποσότητες και ποιους πόρους να χρησιμοποιήσουν στην παραγωγή. Κανονικά, οι αποφάσεις αυτές λαμβάνονται μέσα από τη λειτουργία των αγορών. Η οικονομική επιστήμη μελετά με ποιο τρόπο τα άτομα και οι επιχειρήσεις παίρνουν τις αποφάσεις τους σε συνθήκες σπανιότητας και πώς οι αποφάσεις αυτές συνδυάζονται στα πλαίσια των αγορών έτσι ώστε να προσδιοριστεί η κατανομή των πόρων στις εναλλακτικές τους χρήσεις.

Η **οικονομική επιστήμη** μελετά τους τρόπους με τους οποίους αποφασίζει μια κοινωνία τι, πώς και για ποιον θα παράγει.

Ένας **πόρος είναι σπάνιος** αν η ζήτηση για αυτόν τον πόρο όταν η τιμή του είναι μηδενική υπερβαίνει τη διαθέσιμη προσφορά.

Δεν κατανέμονται όμως όλοι οι πόροι μέσω των αγορών. Για παράδειγμα, μπορεί όλοι να θέλουμε ένα καθαρό περιβάλλον, αλλά δεν υπάρχει αγορά για αυτό το αγαθό. Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις το αποτέλεσμα της κατανομής των πόρων που προκύπτει από τις αγορές μπορεί να μην είναι αυτό που επιθυμεί η κοινωνία. Σε αυτές τις περιπτώσεις, δημιουργείται περιθώριο για κυβερνητικές παρεμβάσεις στις οικονομίες.

Παρόλο που η οικονομική ασχολείται με την ανθρώπινη συμπεριφορά, την κατατάσσουμε στις επιστήμες. Αυτό αντανakλά την μέθοδο της ανάλυσης και όχι τη φύση του αντικειμένου το οποίο ερευνά. Οι οικονομολόγοι αναπτύσσουν θεωρίες για τη συμπεριφορά των ατόμων, τις οποίες στη συνέχεια επιδιώκουν να επαληθεύσουν μέσα από πραγματικά στοιχεία. Στο Κεφάλαιο 2 εξετάζουμε τα αναλυτικά εργαλεία που χρησιμοποιούν οι οικονομολόγοι και εξηγούμε με ποια έννοια η προσέγγιση τους είναι επιστημονική. Αυτό δεν σημαίνει ότι η οικονομική αγνοεί την ανθρώπινη υπόσταση των ατόμων. Μπορούμε ακόμα να υποστηρίξουμε ότι η «καλή» οικονομική ανάλυση περιέχει κάποια στοιχεία τέχνης, αφού μόνο έχοντας μια αίσθηση του πως πραγματικά συμπεριφέρονται οι άνθρωποι μπορούν οι οικονομολόγοι να επικεντρώσουν την ανάλυσή τους στα σωστά ζητήματα.

Γιατί να μελετήσουμε οικονομικά;

Όλοι λαμβάνουμε οικονομικές αποφάσεις, είναι μέσα στις πραγματικότητες της ζωής. Είτε η απόφαση αφορά το να μελετήσουμε οικονομικά αντί κάποιο άλλο αντικείμενο, είτε αφορά πόσο από το εισόδημά μας να αποταμιεύσουμε για το μέλλον, είτε το αν θα αγοράσουμε κάτι από την Amazon αντί από κάποιο τοπικό κατάστημα, όλες αυτές οι φαινομενικά διαφορετικές αποφάσεις εμπεριέχουν τις ίδιες βασικές οικονομικές αρχές. Μελετώντας οικονομικά, θα μάθετε πώς να λαμβάνετε σωστές, ενημερωμένες αποφάσεις και επομένως πώς να κάνετε καλές επιλογές. Επιπλέον, μελετώντας οικονομικά, μαθαίνετε σχετικά με τον κόσμο που μας περιβάλλει. Θα αναπτύξετε τις απαιτούμενες γνώσεις για να κατανοήσετε μερικά από τα σπουδαιότερα ζητήματα που επηρεάζουν τις κοινωνίες μας, κάποια από τα οποία παρουσιάζονται στην Ενότητα 1.2. Η κατανόηση του οικονομικού μας περιβάλλοντος είναι σημαντική όχι μόνο για την καριέρα σας (οποιαδήποτε και αν είναι αυτή) αλλά και για εσάς τους ίδιους. Τέλος, υπάρχουν απτά στοιχεία ότι οι πτυχιούχοι οικονομικών αποκομίζουν υψηλότερες αποδοχές από τους πτυχιούχους αρκετών άλλων ειδικοτήτων. Αυτό σημαίνει ότι ένα πτυχίο οικονομικών αποτελεί καλή επένδυση γιατί θα σας δώσει υψηλές αποδόσεις. Δεδομένου ότι η οικονομική επιστήμη περιλαμβάνει ένα ευρύ γνωστικό πεδίο, αποτελεί εξαιρετικό θεμέλιο για πολλές κατευθύνσεις καριέρας.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ 1.1

Πώς οι μεταβολές των τιμών του πετρελαίου επηρεάζουν τι, πώς και γιατί παράγεται

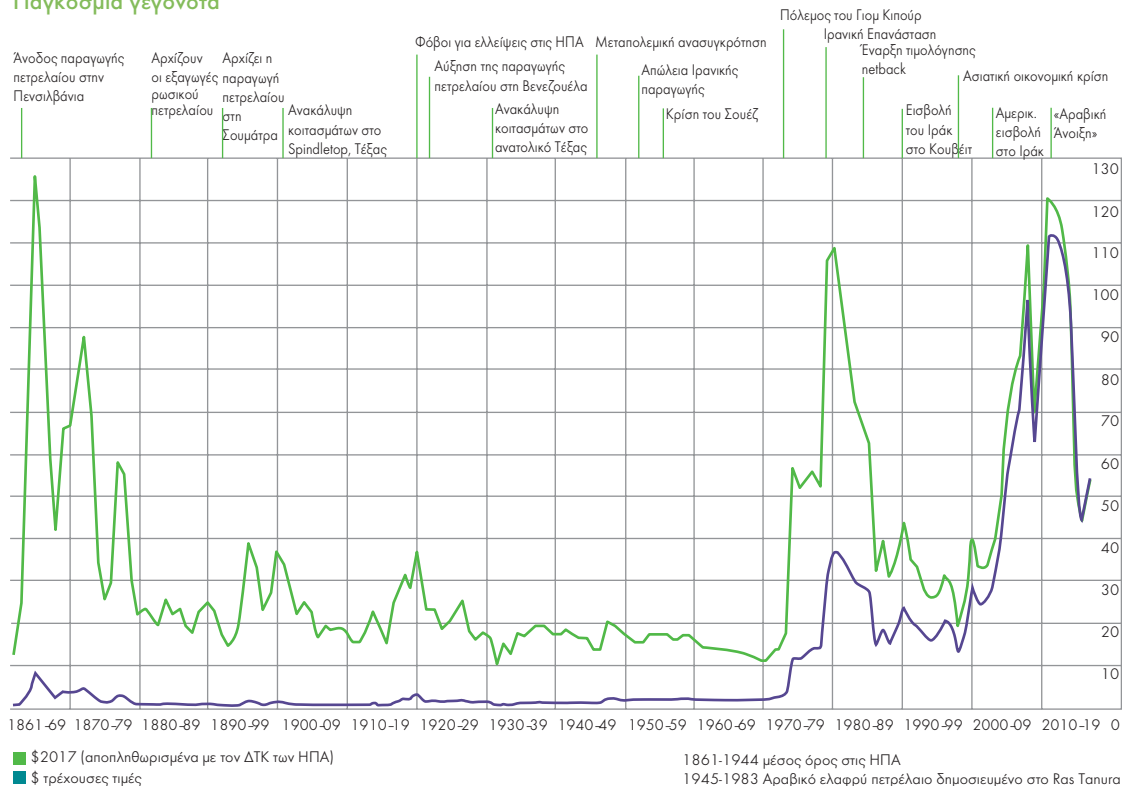
Στις κοινωνίες χρειάζεται να λαμβάνονται αποφάσεις σχετικά με το τι θα παραχθεί, πώς θα παραχθεί, για ποιους θα παραχθεί και σε τί ποσότητες. Οι αποφάσεις αυτές κανονικά εξαρτώνται από τις τιμές, όπως είναι οι τιμές των φυσικών πόρων. Ένας σημαντικός οικονομικός πόρος είναι το πετρέλαιο.

Το πετρέλαιο χρησιμοποιείται για τη θέρμανση, τις μεταφορές και τη λειτουργία των μηχανών, αποτελεί δε βασική εισροή για την παραγωγή πετροχημικών και πολλών προϊόντων που χρησιμοποιούνται από τα νοικοκυριά, όπως τα πλαστικά σκεύη και τα ρούχα από πολυεστέρα. Μέχρι το 1973, η χρήση του πετρελαίου παρουσίαζε σταθερή αύξηση. Το πετρέλαιο ήταν φθηνό και άφθονο. Ο ΟΠΕΚ -Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών (www.opec.org)- το 1973 οργάνωσε μια μείωση της παραγωγής από τα μέλη του, κάνοντας το πετρέλαιο τόσο σπάνιο, που η τιμή του τριπλασιάστηκε. Μια τέτοια εξέλιξη χαρακτηρίζεται ως ανατάραξη στις τιμές του πετρελαίου, καθώς η τεράστια αύξηση της τιμής δεν ήταν αναμενόμενη. Οι χρήστες δεν μπορούσαν να βρουν γρήγορα κάποιο υποκατάστατο για το πετρέλαιο. Έτσι, η μετατροπή του πετρελαίου σε σπάνιο αγαθό ήταν πολύ προσοδοφόρα για τα μέλη του ΟΠΕΚ.

Στο παρακάτω σχήμα παρουσιάζεται η πραγματική τιμή του πετρελαίου (προσαρμοσμένη στον πληθωρισμό) καθώς και η ονομαστική του τιμή σε δολάρια ΗΠΑ από το 1861 μέχρι το 2019. Η τιμή τριπλασιάστηκε μεταξύ 1973 και 1977, διπλασιάστηκε μεταξύ 1979 και 1980 και μετά άρχισε να πέφτει σταθερά μέχρι τα μέσα της δεκαετίας 1990. Η ταχεία ανάπτυξη των οικονομιών της Κίνας και της Ινδίας αύξησε τη ζήτηση για πετρέλαιο από το 2000 και μετά, και επομένως και την τιμή του, ενώ νέες εντάσεις στη Μέση Ανατολή μετά το 2011 προκάλεσαν άλλη μια κορύφωση στην τιμή του πετρελαίου. Με ποιο τρόπο μια μεγάλη και διαρκής αύξηση στην τιμή του πετρελαίου επηρεάζει το πώς οι κοινωνίες προσδιορίζουν τι, πώς, πόσο και για ποιον θα παραχθεί;

Ας εξετάσουμε πρώτα πώς παράγονται τα αγαθά και οι υπηρεσίες. Όταν η τιμή του πετρελαίου εκτινάσσεται, κάθε επιχείρηση προσπαθεί να μειώσει τη χρήση προϊόντων που έχουν ως βάση το πετρέλαιο. Οι χημικές βιομηχανίες αναπτύσσουν τεχνητά υποκατάστατα του πετρελαίου για να χρησιμοποιηθούν ως εισροές. Οι αεροπορικές εταιρείες παραγγέλνουν αεροσκάφη που εξοι-

Τιμές αργού πετρελαίου 1861-2017 \$ ΗΠΑ/βαρέλι Παγκόσμια γεγονότα

Πηγή: BP Statistical Review of World Energy 2018.

κονομούν καύσιμα, ενώ ο ηλεκτρισμός παράγεται χρησιμοποιώντας περισσότερες ανεμογεννήτριες. Οι υψηλότερες τιμές του πετρελαίου ωθούν την οικονομία στη χρήση μεθόδων παραγωγής που εξαρτώνται λιγότερο από το πετρέλαιο.

Πώς όμως η αύξηση της τιμής του πετρελαίου επηρεάζει το τι θα παραχθεί; Τα νοικοκυριά μονώνουν καλύτερα στα σπίτια τους για να μειώσουν τα έξοδα της κεντρικής θέρμανσης και αγοράζουν μικρότερα αυτοκίνητα. Όσοι κατοικούν μακριά από τον τόπο εργασίας τους, μοιράζονται τα αυτοκίνητα τους με τους γείτονες τους ή μετακομίζουν πλησιέστερα στην εργασία τους. Οι υψηλές τιμές όχι μόνον περιορίζουν τη ζήτηση εμπορευμάτων που σχετίζονται με το πετρέλαιο, αλλά και ωθούν τους καταναλωτές να αγοράσουν υποκατάστατα εμπορεύματα. Πόσο παράγεται; Η υψηλότερη ζήτηση για τα υποκατάστατα ανεβάζει τις τιμές τους και ενθαρρύνει την παραγωγή τους. Οι κατασκευαστές αυτοκινήτων παράγουν μικρότερα και πιο αποδοτικά αυτοκίνητα, οι αρχιτέκτονες στρέφονται στην ηλιακή ενέργεια και τα ερευνητικά εργαστήρια αναπτύσσουν εναλλακτικές μεθόδους παραγωγής χημικών.

Η απάντηση στο ερώτημα για ποιον θα παράγει η κοινωνία είναι καθαρή. Τα έσοδα των παραγωγών πετρελαίου αυξάνονται σημαντικά με την άνοδο των τιμών του πετρελαίου. Μεγάλο μέρος της αύξησης των εσόδων αυτών δαπανάται για αγορές προϊόντων που παράγουν οι βιομηχανικές χώρες της Δύσης. Αντιθέτως, οι χώρες που εισάγουν πετρέλαιο υποχρεώθηκαν να θυσιάσουν μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής τους για να χρηματοδοτήσουν τις εισαγωγές πετρελαίου. Συνολικά, και σε όρους φυσικών αγαθών, η αύξηση της τιμής του πετρελαίου οδήγησε σε αύξηση της αγοραστικής δύναμης των χωρών του ΟΠΕΚ και σε αντίστοιχη μείωση της αγοραστικής δύναμης των χωρών που εισάγουν πετρέλαιο, όπως η Γερμανία και η Ιαπωνία. Η παγκόσμια οικονομία παράγει περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες για τις χώρες του ΟΠΕΚ και λιγότερα για τις χώρες που εισάγουν πετρέλαιο.

© Instinia | Dreamstime.com

1.1 Πώς αντιμετωπίζουν οι οικονομολόγοι τις επιλογές

Πώς επιλέγουν οι κοινωνίες να καταναείμουν τους σπάνιους πόρους μεταξύ των διαφόρων εναλλακτικών χρήσεων; Για να απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα πρέπει να κατανοήσουμε πώς το κάθε μέλος της κοινωνίας, άτομο ή επιχείρηση, παίρνει τις οικονομικές του αποφάσεις.

Μια θεμελιώδης υπόθεση της οικονομικής ανάλυσης είναι ότι τα άτομα¹ συμπεριφέρονται *ορθολογικά* όταν αποφασίζουν για κάτι. Ένα ορθολογικό άτομο παίρνει υπόψη του όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες για να επιλέξει αυτό που εξυπηρετεί καλύτερα το συμφέρον του και οι επιλογές του βασίζονται στη λογική και όχι στο συναίσθημα ή σε υποσυνείδητες επιρροές. Συγκεκριμένα, το ορθολογικό άτομο χρησιμοποιεί κάθε διαθέσιμη πληροφορία για να συγκρίνει τα οφέλη και τα κόστη που συνδέονται με κάθε απόφαση που θα λάβει. Ορθολογισμός στη λήψη μιας απόφασης σημαίνει ότι μια δραστηριότητα θα επιλεγεί μόνο αν τα οφέλη της είναι μεγαλύτερα από τα κόστη που συνεπάγεται. Στο Κεφάλαιο 6 θα παρουσιάσουμε λεπτομερώς τι συμβαίνει όταν τα άτομα αποκλίνουν από την ορθολογική λήψη αποφάσεων. Στο κεφάλαιο αυτό αναφερόμαστε στη *συμπεριφορική οικονομική*, έναν κλάδο της οικονομικής που επιχειρεί να εξηγήσει για ποιους λόγους μπορεί τα άτομα να μην συμπεριφέρονται ορθολογικά σε συστηματική βάση κατά τη λήψη των αποφάσεών τους. Σε κάθε περίπτωση, η υπόθεση του ορθολογισμού αποτελεί ακρογωνιαίό λίθο της οικονομικής ανάλυσης. Αφενός, η υπόθεση αυτή είναι χρήσιμη για την εξήγηση αρκετών πλευρών της οικονομικής συμπεριφοράς των ατόμων. Αφετέρου, μόνο αφού έχουμε καταλάβει τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του ορθολογισμού μπορούμε να αντιληφθούμε σε ποιες περιπτώσεις η υπόθεση αυτή εκπροσωπεί σωστά την ανθρώπινη συμπεριφορά και σε ποιες όχι.

Η ιδέα των ορθολογικών επιλογών μας δίνει την απάντηση στις ερωτήσεις τι να παράγουμε, πώς να το παράγουμε και για ποιον. Θα πρέπει να παράγουμε κάτι εφόσον τα οφέλη από την παραγωγή είναι μεγαλύτερα από τα κόστη. Πρέπει να παράγουμε τα αγαθά αυτά με το ελάχιστο δυνατό κόστος και για εκείνα τα άτομα για τα οποία έχουν τη μεγαλύτερη αξία.

Τα οφέλη από μια συγκεκριμένη ενέργεια είναι αυτό που κερδίζουμε πραγματοποιώντας την. Σε πολλές περιπτώσεις αυτά τα οφέλη μπορούν να μετρηθούν σε χρήμα και είναι ακριβώς το χρηματικό ποσό που κερδίζουμε κάνοντας κάτι. Το όφελος που θα αποκτήσει ένας φοιτητής από την απόκτηση του πανεπιστημιακού του πτυχίου είναι η αύξηση στο εισόδημα του μετά την αποφοίτηση. Πάντως, σε πολλές περιπτώσεις, η μέτρηση του οφέλους μιας δραστηριότητας με χρηματικούς όρους δεν είναι προφανής. Για παράδειγμα, υποθέστε ότι θέλουμε να αποφασίσουμε αν θα παρακολουθήσουμε ή όχι την τελευταία ταινία του *Πολέμου των Άστρων*. Ποιο είναι το χρηματικό όφελος από την παρακολούθηση της ταινίας;

Ακόμα και όταν το όφελος δεν είναι άμεσα διαθέσιμο σε χρηματικές μονάδες, μπορούμε να του προσδώσουμε μια χρηματική αξία. Σύμφωνα με τους οικονομολόγους, το όφελος μιας δραστηριότητας ορίζεται ως την *προθυμία* να πληρώσει κάποιος για αυτήν, και αντιστοιχεί στο μεγαλύτερο χρηματικό ποσό που θα ήταν κάποιος διατεθειμένος να πληρώσει για αυτή την δραστηριότητα. Αυτή είναι μια υποθετική αξία και συνήθως δεν αντιστοιχεί στο ποσό που πράγματι πληρώνει κάποιος. Στο παράδειγμα της ταινίας του *Πολέμου των Άστρων*, μπορείτε να κάνετε στον εαυτό σας την υποθετική ερώτηση: «ποιο είναι το μεγαλύτερο ποσό που θα ήμουν πρόθυμος να πληρώσω προκειμένου να δω αυτή την ταινία;» Αν η απάντησή σας είναι, έστω, £25, τότε αυτή η αξία αντιπροσωπεύει το όφελός σας από την παρακολούθηση της ταινίας αυτής. Σημειώστε ότι διαφορετικά άτομα έχουν διαφορετική προθυμία να πληρώσουν για το ίδιο πράγμα. Ένας φανατικός θαυμαστής του *Πολέμου των Άστρων* είναι πρόθυμος να πληρώσει περισσότερα χρήματα για να παρακολουθήσει τις ταινίες της σειράς σε σχέση με κάποιον που προτιμά ρομαντικές κωμωδίες.

Ας δούμε τώρα και τα κόστη μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας. Το κόστος μιας δραστηριότητας περιλαμβάνει το *άμεσο κόστος* που είναι το χρηματικό ποσό που πρέπει να καταβάλλουμε για να την πραγματοποιήσουμε,

Το **κόστος ευκαιρίας** μιας δραστηριότητας είναι η αξία της καλύτερης εναλλακτικής που πρέπει να θυσιάσουμε.

και το **κόστος ευκαιρίας** που είναι η αξία της καλύτερης εναλλακτικής που θα θυσιάσουμε επιλέγοντας να πραγματοποιήσουμε αυτή και όχι την εναλλακτική δραστηριότητα.² Επομένως, το κόστος κάθε δραστηριότητας γενικά αποτελείται από δύο συστατικά. Ένα ορθολογικό άτομο πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τόσο το άμεσο κόστος όσο και το κόστος ευκαιρίας όταν παίρνει κάποια απόφαση.

1. Ο όρος άτομα αναφέρεται στα μέλη μιας κοινωνίας, είτε είναι αγοραστές (καταναλωτές) είτε πωλητές (παραγωγοί, εταιρείες) κυβερνήσεις είτε άλλοι θεσμοί.

2. Κάποιοι οικονομολόγοι ορίζουν το κόστος ευκαιρίας ως το συνολικό κόστος μιας δραστηριότητας, με την έννοια ότι συμπεριλαμβάνουν και το άμεσο κόστος στον ορισμό του κόστους ευκαιρίας. Εδώ διατηρούμε το διαχωρισμό, για να τονίσουμε το γεγονός ότι το κόστος κάθε δραστηριότητας συμπεριλαμβάνει τόσο άμεσα όσο και έμμεσα κόσθη.

Όπως και με το όφελος, διαφορετικά άτομα μπορεί να έχουν διαφορετικό κόστος ευκαιρίας για την ίδια δραστηριότητα απλά επειδή αξιολογούν διαφορετικά την καλύτερη εναλλακτική περίπτωση.

Η έννοια του κόστους ευκαιρίας είναι από τις πιο σημαντικές στην οικονομική ανάλυση. Αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ της σπανιότητας και των επιλογών. Αντιμέτωποι με την σπανιότητα, πρέπει να επιλέξουμε μεταξύ εναλλακτικών δραστηριοτήτων. Αν αποφασίσουμε να κάνουμε την δραστηριότητα Α τότε θα ξοδέψουμε πόρους σε αυτήν, που θα μπορούσαμε να τους ξοδέψουμε σε μια εναλλακτική δραστηριότητα Β. Έτσι, επιλέγοντας την μια δραστηριότητα, θυσιάζουμε την άλλη. Κάνοντας επιλογές, πρέπει να συνυπολογίσουμε και τις ευκαιρίες που θυσιάζουμε.

ΕΝΝΟΙΑ 1.1

Κόστη ευκαιρίας και επιλογές: Ένα παράδειγμα

Για να γίνει κατανοητός ο κρίσιμος ρόλος που παίζουν τα κόστη ευκαιρίας στον τρόπο που αποφασίζουν τα άτομα, ας δούμε ένα απλό παράδειγμα.

Υποθέστε ότι θέλετε να περάσετε μια μέρα στην παραλία με τους φίλους σας. Έστω ότι υπολογίζετε το κόστος της ημέρας στην παραλία (μεταφορικά, φαγητό, ποτό κ.λπ.) σε £30. Υποθέστε ακόμα ότι απολαμβάνετε την ημέρα στην παραλία με τους φίλους τόσο, ώστε θα ήσασταν πρόθυμοι να πληρώσετε £60 για να συμμετέχετε. Αυτό είναι το μέγιστο ποσό που θα διαθέτατε για αυτή τη δραστηριότητα και αντιπροσωπεύει το όφελός σας σε χρηματικούς όρους. Με αυτά τα δεδομένα, θα πρέπει να πάτε στην παραλία με τους φίλους σας; Εκ πρώτης όψεως η απάντηση είναι καταφατική. Το όφελος είναι μεγαλύτερο από το κόστος. Όμως, το κόστος της ημέρας στην παραλία δεν είναι μόνο £30. Πηγαίνοντας στην παραλία, χάνετε την ευκαιρία να κάνετε κάτι άλλο. Υποθέστε ότι η καλύτερη εναλλακτική αντί να περάσετε την ημέρα στην παραλία, είναι να εργαστείτε στο κατάστημα που λειτουργεί στο πανεπιστήμιό σας. Το ημερομίσθιο που προσφέρουν στο κατάστημα αυτό είναι £70 και αντιπροσωπεύει το χρηματικό όφελος μιας ημέρας εργασίας στο κατάστημα. Ας υποθέσουμε ακόμα ότι σας αρέσει η εργασία στο κατάστημα και είστε πρόθυμοι να την κάνετε εφόσον η αμοιβή είναι τουλάχιστον £30. Αυτή είναι η ελάχιστη αμοιβή που σας παρακινεί να εργαστείτε στο κατάστημα. Αν η αμοιβή είναι μικρότερη από £30 απλά δεν θα θέλατε να εργαστείτε εκεί. Ποιο είναι το όφελος μιας ημέρας εργασίας στο κατάστημα για εσάς; Η απάντηση είναι απλά £70 μείον £30, δηλαδή £40.

Μπροστά στην επιλογή να πάτε παραλία με τους φίλους ή να εργαστείτε στο κατάστημα, πρέπει να λάβετε υπόψη ότι επιλέγοντας το ένα, θυσιάζετε το άλλο. Επομένως, το κόστος της ημέρας στην παραλία δεν είναι μόνο το άμεσο έξοδο των £30. Εμπεριέχει και το έμμεσο κόστος που προκύπτει από την αξία της καλύτερης εναλλακτικής επιλογής που θυσιάζεται για να πραγματοποιηθεί η βόλτα στην παραλία. Στο παράδειγμα μας, η αξία της καλύτερης εναλλακτικής επιλογής είναι £40. Αυτό ακριβώς είναι το κόστος ευκαιρίας μιας ημέρας στην παραλία. Παίρνοντας υπόψη και αυτό το κόστος, το συνολικό κόστος της «ημέρας στην παραλία με τους φίλους» είναι το άμεσο κόστος (έξοδο) των £30 συν το κόστος ευκαιρίας £40, σύνολο £70. Παραπάνω αναφέραμε ότι το όφελος της «ημέρας στην παραλία με τους φίλους» είναι £60, που είναι χαμηλότερο από το συνολικό κόστος που υπολογίσαμε, άρα ως ορθολογικό άτομο δεν θα επιλέξετε να πάτε παραλία αλλά θα προτιμήσετε να εργαστείτε στο κατάστημα.

Παρόλο που το παράδειγμα αυτό φαίνεται απλοϊκό, η βασική αρχή στην οποία στηρίζεται έχει γενικότερη σημασία και εφαρμογή. Κάθε άτομο, επιχείρηση, κυβέρνηση και γενικά κάθε κοινωνία, όταν λαμβάνουν αποφάσεις πρέπει να συγκρίνουν τα οφέλη και τα κόστη που συνδέονται με κάθε επιλογή. Εάν τα κόστη ευκαιρίας δεν ληφθούν υπόψη κατά την διαδικασία αυτή, οι επιλογές δεν θα είναι σωστές.

Οριακές επιλογές

Οι αποφάσεις για την παρακολούθηση ή όχι της ταινίας *Ο πόλεμος των άστρων* ή για το αν θα περάσουμε μια μέρα με τους φίλους μας στην παραλία είναι παραδείγματα αποφάσεων του τύπου «ναι ή όχι». Είτε κάνουμε κάτι ή δεν το κάνουμε, και κάνουμε κάτι άλλο. Πολλές ωστόσο αποφάσεις μας αφορούν το πόσο πολύ από κάτι θα κάνουμε. Μια επιχείρηση πρέπει να αποφασίσει κατά πόσον να αρχίσει την παραγωγή ή όχι. Εάν αποφασίσει να προχωρήσει στην παραγωγή ενός αγαθού, πρέπει επίσης να αποφασίσει πόσο (δηλαδή πόσες μονάδες του αγαθού) θα παράγει. Ένα άτομο πρέπει να αποφασίσει κατά πόσον θα εργαστεί (θα συμμετέχει ή όχι δηλαδή στην αγορά εργασίας). Εάν αποφασίσει να εργαστεί, πρέπει να αποφασίσει πόσο θα εργάζεται, πόσες ώρες δηλαδή την εβδομάδα. Πώς διαχειριζόμαστε τις επιλογές που αφορούν το πόσο θα επιδοθούμε σε κάποια δραστηριότητα; Εφαρμόζουμε την ίδια σύγκριση κόστους και οφέλους που δείξαμε πριν, με μια μικρή διαφορά. Τώρα, το σχετικό όφελος είναι το όφελος που αποκομίζουμε κάνοντας λίγο παραπάνω από την δραστηριότητα που εξετάζουμε, το οποίο αποκαλούμε *οριακό όφελος*. Το σχετικό κόστος το οποίο περιλαμβάνει το κόστος ευκαιρίας, είναι το κόστος που προκύ-

ππει κάνοντας λίγο παραπάνω από την δραστηριότητα αυτή, το οποίο αποκαλούμε *οριακό κόστος*. Το ορθολογικό άτομο συγκρίνει το οριακό όφελος με το οριακό κόστος μιας ενέργειας και εάν το οριακό όφελος είναι μεγαλύτερο από το οριακό κόστος, τότε το άτομο πρέπει να αυξήσει την ενέργεια αυτή. Εάν το οριακό όφελος είναι μικρότερο από το οριακό κόστος, τότε το άτομο πρέπει να μειώσει την ενέργεια. Όταν το οριακό όφελος είναι ίσο με το οριακό κόστος, τότε το άτομο έχει εντοπίσει την σωστή ποσότητα της συγκεκριμένης ενέργειας. Η σύγκριση ανάμεσα στα οριακά οφέλη και τα οριακά κόστη οποιασδήποτε δραστηριότητας, ενέργειας ή πράξης αποτελεί θεμελιώδη αρχή της οικονομικής επιστήμης και επομένως θα δείτε εκτεταμένη χρήση του όρου «οριακό» μέσα στο βιβλίο αυτό. Η έκφραση αυτή είναι πολύ σημαντική στα οικονομικά για αυτό λέγεται ότι οι «οικονομολόγοι σκέφτονται οριακά». Οι αποφάσεις που έχουν να κάνουν με ναι ή όχι χαρακτηρίζονται ως *εκτατικές οριακές αποφάσεις* ενώ οι αποφάσεις που σχετίζονται με την ποσότητα είναι γνωστές ως *εντατικές οριακές αποφάσεις*. Μπορεί τώρα να σκεφτεστε ότι οι οικονομολόγοι περιγράφουν τον τρόπο που επιλέγουν τα άτομα με όχι και τόσο ρεαλιστικό τρόπο. Το πιθανότερο είναι ότι δεν κάνετε αναλυτικούς υπολογισμούς για τα κόστη ευκαιρίας όταν κάνετε τις επιλογές σας. Γενικά, δεν αναρωτιέστε κάθε φορά πόσο θα είσατε διατεθειμένοι να πληρώσετε για να κάνετε κάτι ή για να κάνετε λίγο περισσότερο από κάτι. Παρ' όλα αυτά, ακόμα και αν τα άτομα δεν κάνουν αναλυτικούς υπολογισμούς για τα κόστη και τα οφέλη κάθε φορά που αποφασίζουν για κάτι, σε πολλές περιπτώσεις καταλήγουν να συμπεριφέρονται σαν να είχαν κάνει ακριβώς αυτό. Συνεπώς, ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε τις επιλογές των ατόμων μπορεί να μας βοηθήσει να εξηγήσουμε πολλά γεγονότα σχετικά με την οικονομική τους συμπεριφορά.

Επιλογές και κίνητρα

Έχουμε δει ότι τα ορθολογικά άτομα συγκρίνουν τα οφέλη και τα κόστη (συμπεριλαμβανομένου του κόστους ευκαιρίας) κατά τη λήψη των αποφάσεων τους. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο της οικονομικής ανάλυσης είναι η παρατήρηση ότι κάνοντας τις επιλογές τους, τα άτομα ανταποκρίνονται σε *κίνητρα*. Τα κίνητρα είναι ανταμοιβές ή επιβαρύνσεις (αντικίνητρα) που επηρεάζουν τις επιλογές των ατόμων. Τα κίνητρα μπορεί να είναι χρηματικής ή άλλης μορφής, και μπορεί να επηρεάζουν είτε τα οφέλη είτε τα κόστη μιας απόφασης. Παραδείγματος χάριν, η επιβολή ενός υψηλού φόρου στα τσιγάρα λειτουργεί ως κίνητρο ώστε οι καπνιστές να καπνίζουν λιγότερο. Σε αυτό το παράδειγμα, ο φόρος στα τσιγάρα επηρεάζει το κόστος του καπνίσματος και επομένως την επιλογή κάποιου να καπνίσει ή όχι. Όσο πλησιάζει η ημερομηνία μιας εξέτασης, τόσο περισσότερο μελετούν οι φοιτητές για το τεστ, γιατί προσβλέπουν στην υψηλότερη βαθμολογία (όφελος) που θα αποκομίσουν από τη μελέτη τους.

Τα κίνητρα είναι σημαντικά για να καταλάβουμε πώς λειτουργούν οι αγορές. Οι τιμές των αγαθών και των υπηρεσιών δημιουργούν κίνητρα που επηρεάζουν τις αποφάσεις των ατόμων και των επιχειρήσεων. Όταν η τιμή του βοδινού αυξάνεται, οι αγοραστές έχουν κίνητρο να αγοράσουν μικρότερη ποσότητα βοδινού και ίσως να στραφούν σε κάποιο φτηνότερο κρέας, όπως κοτόπουλο ή χοιρινό. Από την άλλη πλευρά, οι παραγωγοί βοδινού κρέατος έχουν κίνητρο να παράγουν περισσότερο εφόσον η τιμή του προϊόντος τους ανέβηκε.

ΕΝΝΟΙΑ 1.2

Μη ανακτήσιμα κόστη και λήψη αποφάσεων

Είδαμε ότι τα ορθολογικά άτομα λαμβάνουν αποφάσεις συγκρίνοντας τα κόστη και τα οφέλη. Υπάρχουν ωστόσο κάποια κόστη που δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στη λήψη των αποφάσεων. Τα κόστη αυτά αποκαλούνται **μη ανακτήσιμα**. Τα μη ανακτήσιμα κόστη είναι εκείνα τα οποία αφού πληρωθούν δεν μπορούν να ανακτηθούν. Υποθέστε ότι αγοράσατε ένα εισιτήριο £100 για να δείτε έναν ποδοσφαιρικό αγώνα την επόμενη εβδομάδα. Το εισιτήριο δεν επιστρέφεται, δηλαδή έχετε ξοδέψει £100 είτε πάτε να δείτε τον αγώνα είτε όχι. Λίγο πριν πάτε στο γήπεδο, συνειδητοποιείτε ότι έχετε μια εργασία που πρέπει να παραδοθεί την επόμενη μέρα. Εάν πάτε στο ματς θα χάσετε την προθεσμία της εργασίας. Τι πρέπει να κάνετε; Θα πάτε στο γήπεδο μόνο και μόνο επειδή έχετε ήδη ξοδέψει £100; Η απάντηση είναι όχι. Τα £100 έχουν πληρωθεί έτσι κι αλλιώς. Αποφασίζοντας αν θα πάτε να δείτε το παιχνίδι ή αν θα καθίσετε να κάνετε την εργασία πρέπει να συγκρίνετε τα κόστη και τα οφέλη αυτών των δύο εναλλακτικών χωρίς να συμπεριλάβετε το μη ανακτήσιμο κόστος στους υπολογισμούς σας. Σε αυτή την περίπτωση, το κόστος του να πάτε να

Μη ανακτήσιμα είναι τα κόστη που δεν μπορούν να ανακτηθούν αφού πληρωθούν.

Πλάνη του μη ανακτήσιμου κόστους είναι η παρανόηση ότι τα χρήματα που έχετε ήδη ξοδέψει δικαιολογούν το να ξοδέψετε κι άλλα.

δείτε τον ποδοσφαιρικό αγώνα είναι απλά τα μεταφορικά κόστη συν το κόστος ευκαιρίας του να μην μπορέσετε να κάνετε την εργασία σας. Αν λάβετε υπόψη το μη ανακτήσιμο κόστος στην απόφασή σας, θα πέσετε στην **πλάνη του μη ανακτήσιμου κόστους**.

Για να δούμε τα πράγματα λίγο πιο τυπικά, υποθέστε ότι αντιμετωπίζετε δύο εναλλακτικές, την Α και τη Β. Για να αποφασίσετε ανάμεσα στις δύο εναλλακτικές, πρέπει να λάβετε υπόψη το οικονομικό κόστος της καθεμιάς.

Οικονομικό κόστος = χρηματικό κόστος + κόστος ευκαιρίας – μη ανακτήσιμο κόστος

Το χρηματικό κόστος είναι η πληρωμή σε μετρητά της επιλογής Α. Το κόστος ευκαιρίας είναι τα οφέλη που θυσιάζονται επιλέγοντας το Α αντί του Β. Το μη ανακτήσιμο κόστος είναι εκείνο το μέρος του χρηματικού κόστους που πληρώνεται είτε επιλεγεί η εναλλακτική Α είτε η Β.

1.2 Οικονομικά ζητήματα

Η θεωρητική ανάλυση «βγάζει νόημα» μόνο μετά από κάποια πρακτική εξάσκηση. Μελετώντας οικονομικά με τη βοήθεια αυτού του βιβλίου θα αποκτήσετε τα εργαλεία για να μπορείτε να αναλύετε όχι μόνο βασικά οικονομικά προβλήματα αλλά επίσης μεγάλα σύνθετα ζητήματα που αποτελούν προκλήσεις για την παγκόσμια οικονομία. Σε αυτή την ενότητα εξετάζουμε τέσσερα τέτοια σημαντικά ζητήματα, τα οποία είναι: η παγκοσμιοποίηση, η εισοδηματική ανισότητα, η μετανάστευση και η ψηφιακή οικονομία. Προφανώς υπάρχουν αρκετά σοβαρά ζητήματα που δεν εξετάζονται σε αυτή την ενότητα, αλλά σε επόμενα κεφάλαια (όπως η οικονομική κρίση, η υπερθέρμανση του πλανήτη και άλλα). Θα αντιληφθείτε πάντως ότι σύνθετα οικονομικά ζητήματα μπορούν να γίνουν κατανητά με τη βοήθεια της οικονομικής ανάλυσης που παρουσιάζεται σε αυτό το βιβλίο.

Παγκοσμιοποίηση

Ζούμε σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο. Πιθανώς έχετε ακούσει αυτή την έκφραση πολλές φορές. Τι είναι όμως η παγκοσμιοποίηση; Η παγκοσμιοποίηση αναφέρεται στην αυξανόμενη διασύνδεση των οικονομιών του κόσμου ιδίως μέσω της διακίνησης αγαθών, υπηρεσιών, χρηματικού κεφαλαίου, γνώσεων και ανθρώπων (δηλαδή μεταναστών). Το σύγχρονο κύμα της παγκοσμιοποίησης άρχισε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και είναι το αποτέλεσμα τεχνολογικών εξελίξεων οι οποίες έφεραν επανάσταση στις παγκόσμιες επικοινωνίες, δίνοντας την ευκαιρία στις επιχειρήσεις να επεκτείνουν την παγκόσμια παρουσία τους με χαμηλότερο κόστος από ό,τι άλλοτε. Ο γενικός περιορισμός των φραγμών του διεθνούς εμπορίου (δηλαδή των δασμών και των ποσοστώσεων) οδήγησε στη συγχώνευση των οικονομιών σε ένα τεράστιο αλληλεξαρτημένο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Η παγκοσμιοποίηση δεν αποτελεί νέα έννοια. Προς το τέλος του 19ου αιώνα και μέχρι τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, πολλές χώρες ήταν ανοιχτές στο διεθνές εμπόριο όσο και τώρα χάρη στην ανάπτυξη των θαλάσσιων μεταφορών και τις διασυνδέσεις μεταξύ γεωγραφικών περιοχών που δημιούργησε η Βρετανική Αυτοκρατορία. Το σύγχρονο κύμα παγκοσμιοποίησης όμως έχει πολύ μεγαλύτερη παγκόσμια εξάπλωση από ό,τι έναν αιώνα πριν. Υπάρχουν αρκετές ενδείξεις που δείχνουν πώς ο κόσμος μας έχει γίνει πιο ενοποιημένος.

- Η αξία του διεθνούς εμπορίου σε αγαθά και υπηρεσίες ως ποσοστό του παγκόσμιου εισοδήματος έχει αυξηθεί από 39% το 1980 σε 56% το 2016 (πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα)
- Το απόθεμα των διασυννοριακών επενδύσεων που είναι γνωστό ως άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) αυξήθηκε από 6,5% του παγκόσμιου εισοδήματος το 1980 σε 36,6% το 2016 (πηγή: UNCTAD). Οι άμεσες ξένες επενδύσεις αφορούν περιπτώσεις όπου μια εταιρεία κατασκευάζει κάποια παραγωγική μονάδα ή αγοράζει μια άλλη εταιρεία σε ξένη χώρα. Για παράδειγμα, όταν η γερμανική αυτοκινητοβιομηχανία Volkswagen φτιάχνει ένα εργοστάσιο στην Κίνα για να παράγει αυτοκίνητα εκεί πραγματοποιεί ΑΞΕ. Ομοίως, όταν η Volkswagen αγοράζει την Τσεχική αυτοκινητοβιομηχανία Skoda πραγματοποιεί ΑΞΕ.
- Ο αριθμός των μεταναστών ως ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού αυξήθηκε από 2,3% το 1980 σε 3,3% το 2016 (πηγή: Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΙΟΜ)). Οι άνθρωποι αποκτούν μεγαλύτερη κινητικότητα με την πάροδο του χρόνου, μετακινούμενοι από τη μια χώρα στην άλλη σε αναζήτηση καλύτερων οικονομικών ευκαιριών.

Μπορείτε να αντιληφθείτε τα αποτελέσματα της παγκοσμιοποίησης παρατηρώντας απλά κάποια από τα αγαθά που καταναλώνετε συνήθως. Για παράδειγμα, για την κατασκευή ενός Apple iPhone εμπλέκονται 30 διαφορετικές χώρες, κάτι που είναι γνωστό ως παγκόσμια εφοδιαστική αλυσίδα, και αυτό έχει εφαρμογή σε πολλά άλλα αγαθά